УДК 504.75.13.101.1
DOI https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.2.28

Карлайл Еліза,
ветеранка Військово-повітряних сил США,
аспірантка кафедри філософії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
orcid.org/0009-0005-4648-5335
elisa.carlisle@gmail.com

СВІТОГЛЯДНІ ЦІННІСНІ ЗРУШЕННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ДОКТРИНАХ

У статті здійснено комплексний аналіз світоглядних та ціннісних трансформацій, що відбуваються у сучасних військових доктринах під впливом глобалізаційних процесів, технологічної революції, зміни характеру воєн та соціокультурної еволюції суспільств. Особливу увагу приділено гуманітарному виміру військової політики та інтеграції гендерної компоненти у воєнну стратегію. Проаналізовано перехід від індустріальної моделі війни до мережево-технологічної, а також інтеграцію гендерного виміру як складника доктринальних змін. Окремо досліджено роль жінок у Збройних Силах як носіїв соціокультурних цінностей, що впливають на характер військової організації та стиль лідерства. Обґрунтовується теза, що доктрина є не лише нормативно-стратегічним документом, а відображенням культурного коду нації, її антропологічних уявлень та аксіологічних орієнтирів. Проаналізовано доктринальні зміни у контексті сучасної війни високої інтенсивності. Розглянуто концептуальні зрушення від традиційної мілітарної парадигми до адаптивних, мережевих та людиноцентричних моделей ведення війни.

Показано, що міжнародне гуманітарне право є результатом тривалого історичного процесу, спрямованого на гуманізацію війни. Воно поєднує юридичні, моральні та політичні елементи і становить одну з ключових складових сучасного міжнародного правопорядку. Також окреслено, що МГП є результатом довготривалої історичної еволюції, у процесі якої людство поступово формує правила співіснування навіть у найекстремальніших умовах конфлікту. У цьому сенсі гуманітарне право можна розглядати як один із фундаментальних інструментів цивілізаційного самозбереження людства.

Також досліджено, шо попри значні досягнення, сьогодні МГП стикається з новими викликами, пов'язаними з розвитком технологій, зміною характеру конфліктів, зростанням ролі недержавних акторів, надмірною технократизацією, етичними дилемами автономних систем та інституційним опором змінам. Метаантропологічний аналіз дозволяє побачити міжнародне гуманітарне право не лише як правову систему, але як глибокий культурний феномен, що відображає прагнення людства обмежити руйнівну силу війни. Водночас враховуються важливі етичні імперативи: використання ШІ у військових цілях, що викликає дискусії про моральну відповідальність, ризики помилок алгоритмів і потенційні загрози для цивільних. Зроблено висновки, що світоглядні трансформації є стратегічним чинником бойової ефективності держави, а ціннісні зрушення є стратегічною основою сучасних військових доктрин: технологічна революція змінює характер війни та структуру управління, гендерна інтеграція підвищує соціальну легітимність і адаптивність армії, а український досвід підтверджує важливість моральної стійкості та інституційної довіри.

Ключові слова: ШІ, аксіологія, аксіологічна стійкість, збройні сили, військові інновації, футуризм, військова доктрина, зміна парадигми війни, майбутні війни.

© Карлайл Е., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Carlisle Elisa,
Postgraduate student of the Department of Philosophy
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
orcid.org/0009-0005-4648-5335
elisa.carlisle@gmail.com

AXIOLOGICAL PARADIGM SHIFTS IN MILITARY DOCTRINES

The article carries out a comprehensive analysis of the worldview and value transformations taking place in modern military doctrines under the influence of globalization processes, technological revolution, changes in the nature of wars and sociocultural evolution of societies. Certain attention is paid to the humanitarian dimension of military policy and the integration of the gender component into the military strategy. The transition from the industrial model of war to the network-technological one, as well as the integration of the gender dimension as a component of doctrinal changes, are analyzed. The role of women in the Armed Forces as carriers of sociocultural values that influence the nature of military organization and leadership style is investigated separately. The thesis that the doctrine is not only a normative and strategic document, but a reflection of the cultural code of the nation, its anthropological ideas and axiological guidelines is substantiated. Doctrinal changes in the context of modern high-intensity warfare are analyzed. Conceptual shifts from the traditional military paradigm to adaptive, network, and human-centered models of warfare are considered.

It is shown that international humanitarian law is the result of a long historical process aimed at humanizing war. It combines legal, moral and political elements and is one of the key components of the modern international legal order. It is also outlined that IHL is the result of a long-term historical evolution, in the process of which humanity gradually forms the rules of coexistence even in the most extreme conditions of conflict. In this sense, humanitarian law can be considered as aone of the fundamental tools of civilizational self-preservation of humanity.

It is also reviewed that, despite significant achievements, today IHL faces new challenges related to the development of technologies, the changing nature of conflicts, the growing role of non-state actors, excessive technocratization, ethical dilemmas of autonomous systems, and institutional resistance to change. Meta anthropological analysis allows us to see international humanitarian law not only as a legal system, but as a deep cultural phenomenon, reflecting humanity's desire to limit the destructive power of war. At the same time, important ethical imperatives are taken into account: the use of AI for military purposes, which sparks discussions about moral responsibility, the risks of algorithm errors, and potential threats to civilians.

It is concluded that ideological transformations are a strategic factor in the combat effectiveness of the state, and value shifts are the strategic basis of modern military doctrines: the technological revolution changes the nature of war and the structure of governance, gender integration increases the social legitimacy and adaptability of the army, and the Ukrainian experience confirms the importance of moral resilience and institutional trust.

Key words: AI, axiology, axiological resilience, military, armed forces, military innovation, futurism, war paradigm shift, future wars.

Вступ. Військова доктрина є концентрованим вираженням світогляду держави щодо війни, безпеки та ролі людини в оборонній системі. У XXI столітті вона перестає бути лише інструментом планування бойових дій і трансформується у складну ціннісну модель. Сучасні війни демонструють, що перемога визначається не тільки технічною перевагою, а й моральною стійкістю суспільства, рівнем довіри в армії, здатністю до адаптації та інституційною гнучкістю. Конфлікти сьогодення демонструють, що перемога залежить не лише від озброєння, але й від ціннісної стійкості суспільства та армії. Сучасна війна потребує переосмислення доктринальних підходів та переходу до технологічно насичених, мобільних, мережевих структур.

Аналіз попередніх досліджень. Проблематика трансформації військових доктрин розглядається у працях як класичних, так і сучасних дослідників. Класичні підходи представлені роботами К. фон Клаузевіца, який визначив війну як продовження політики іншими засобами. Сучасні дослідження (Залужний, 2023; Feldman et al., 2024; Galán et al., 2024) акцентують увагу на технологічному факторі як ключовому драйвері змін характеру війни. Окремий напрям становлять дослідження гендерної інтеграції (Hagos & Rawat, 2024), які підкреслюють її вплив на ефективність військових структур.

Водночас недостатньо вивченим залишається аксіологічний вимір трансформації

військових доктрин, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є виявлення та концептуалізація світоглядних і аксіологічних трансформацій у сучасних військових доктринах під впливом технологічної революції, змін характеру війни та соціокультурної еволюції суспільств.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

– проаналізувати еволюцію цінностей у військових доктринах;

– визначити роль технологічного фактора у зміні доктринальних підходів;

– дослідити вплив гендерної інтеграції на трансформацію військової культури;

– розкрити аксіологічний потенціал міжнародного гуманітарного права в умовах нових типів конфліктів;

– обґрунтувати значення людиноцентричної моделі війни у сучасних доктринах.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, що поєднує філософські, соціологічні та військово-аналітичні інструменти.

Системний підхід використано для розгляду військової доктрини як цілісного феномену, що включає ідеологічний, стратегічний та операційний рівні, а також дозволяє виявити взаємозв'язок між технологічними змінами та трансформацією цінностей.

Порівняльний аналіз застосовано при зіставленні індустріальної та постіндустріальної моделей війни, що дало змогу визначити ключові параметри переходу до мережево-орієнтованих доктрин (табл. 2).

Аксіологічний метод використано для інтерпретації військових доктрин як носіїв ціннісних систем, що дозволило розкрити зміну пріоритетів від колективістських до людиноцентричних моделей.

Інституційний аналіз дав змогу дослідити вплив гендерної інтеграції та міжнародного гуманітарного права на трансформацію військових структур і практик.

Елементи гендерних студій застосовано для аналізу ролі жінок як агентів соціокультурних змін у військовому середовищі.

Застосування зазначених методів забезпечило обґрунтованість висновків щодо взаємозв'язку технологічних, соціальних та ціннісних факторів у формуванні сучасних військових доктрин.

Військова доктрина завжди відображає не лише військово-технічні можливості держави, а й її світоглядні орієнтири. Вона є концентрованим вираженням того, як суспільство розуміє війну, безпеку, людину та цінність життя. У XXI столітті військові доктрини зазнають суттєвих змін, що пов'язані насамперед з такими чинниками:

– переходом до інформаційної та гібридної війни,

– зростанням ролі технологій,

– розширенням участі жінок у військовій службі,

– гуманізацією міжнародного права,

– зміною морально-етичних орієнтирів суспільств.

Теоретичні основи світоглядних зрушень у військових доктринах розпочинаються з визначення поняття військової доктрини. За Clausewitz (1832) військова доктрина – це система офіційно закріплених поглядів держави на характер війни, принципи її ведення та підготовку до неї. Згідно з класичною класифікацією, вона має три рівні:

1. Ідеологічний.
2. Стратегічний.
3. Оперативно-тактичний.

Світоглядні зміни відбуваються на першому рівні, але визначають усі наступні.

Еволюцію світоглядних засад військових доктрин у XX столітті варто розпочати з індустріальної парадигми війни, що ґрунтувалася на масовій мобілізації, ієрархічному управлінні, домінуванні матеріальних ресурсів, жорсткій дисципліні. Ціннісною основою була колективна ідеологія та підпорядкування індивіда державі. Але вже з переходом до інформаційного суспільства військова доктрина зазнає змін.

Таблиця 2 демонструє, що технології змінюють не лише інструменти війни, а й її філософію. Сучасна доктрина є синтезом технології та людського потенціалу. І гуманітаризація війни як світоглядна тенденція враховує виклики ціннісних трансформацій в контексті:

– міжнародного гуманітарного права;

– прав людини;

– принципу пропорційності.

Це відображає зсув від «тотальної війни» до «контрольованої сили». Світоглядні зрушення

Таблиця 1

Історична еволюція цінностей у військових доктринах

Історичний період	Домінуючі цінності	Характер війни
Античність	Честь, доблесть	Локальні конфлікти
XIX ст.	Державний суверенітет	Масові армії
XX ст.	Ідеологія, тотальність	Світові війни
XXI ст.	Людиноцентризм, технологічність	Гібридна, мережева війна

Таблиця 2

Концептуальна модель світоглядних зрушень

Параметр	Індустріальна модель	Постіндустріальна трансформація
Управління	Централізоване	Мережева координація
Ресурс	Кількість	Інтелект
Солдат	Виконавець	Суб'єкт рішення
Цінності	Ідеологія	Професіоналізм, гідність

у контексті сучасної війни поєднують: технологічність, гнучкість, моральну стійкість та професійну автономію військовослужбовця. Але технологічний фактор як каталізатор ціннісних змін є визначальним фактором трансформації військових доктрин; Залужний (2023) акцентує на технологічній революції саме як на ключовому факторі зміни характеру війни. Адже технологізація змінює не лише інструментарій, а й моральні питання відповідальності, автономії та контролю.

Світоглядні зрушення є фундаментом трансформації військових доктрин, але технологічна революція змінює морально-етичний контекст війни.

Технологічна революція суттєво трансформує характер сучасних збройних конфліктів, що, у свою чергу, стає важливим драйвером доктринальних змін у сфері міжнародного гуманітарного права. Розвиток цифрових технологій, автономних систем, кіберзасобів та штучного інтелекту змінює традиційні

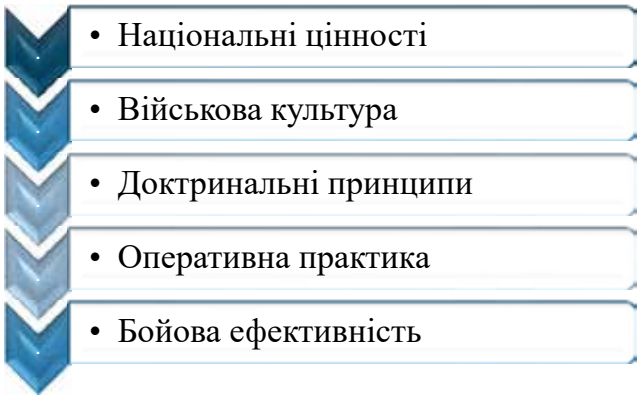

Рис. 1. Інтегративна модель ціннісної трансформації

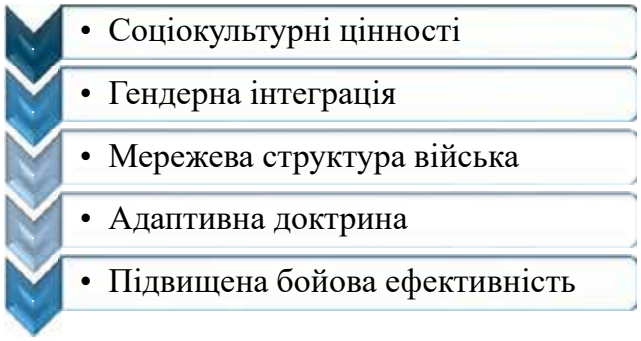

Рис. 2. Концептуальна модель «Цінності – Доктрина – Ефективність»

уявлення про поле бою, суб'єктів конфлікту та способи застосування сили. У таких умовах виникає потреба переосмислення класичних доктринальних підходів до інтерпретації ключових принципів гуманітарного права, зокрема принципів розрізнення, пропорційності та військової необхідності.

Одним із найважливіших факторів доктринальної трансформації є інтеграція алгоритмічних систем у процес прийняття військових рішень. Використання штучного інтелекту в системах розвідки, аналізу даних та управління озброєннями змінює структуру відповідальності та піднімає складні юридичні питання щодо контролю над застосуванням сили. У цьому контексті постає проблема визначення меж людського контролю над автономними системами та необхідності формування нових нормативних стандартів, які б забезпечували відповідність технологічних інновацій фундаментальним принципам міжнародного гуманітарного права.

Важливим аспектом технологічної революції є також розвиток кіберпростору як нового домену збройного протистояння. Кібероперації здатні впливати на критичну інфраструктуру, комунікаційні системи та енергетичні мережі держав, що створює нові виклики для традиційних правових категорій. У зв'язку з цим відбувається активний доктринальний пошук щодо застосування норм гуманітарного права до кіберконфліктів, включаючи питання кваліфікації кібероперацій як актів збройного нападу та визначення статусу об'єктів, що підлягають правовому захисту.

Таким чином, технологічна революція стимулює поступову еволюцію міжнародного гуманітарного права, змушуючи правову доктрину адаптуватися до нових реалій воєнного протистояння. Вона формує потребу у виробленні нових інтерпретаційних підходів та нормативних механізмів, які дозволять зберегти фундаментальні гуманітарні принципи в умовах швидкого технологічного розвитку. У довгостроковій перспективі саме здатність міжнародного права інтегрувати технологічні зміни у свою нормативну структуру визначатиме ефективність глобальної системи правового регулювання війни.

Технології штучного інтелекту, автономні системи та кіберпростір формують нову філософію війни. Згідно з Galán et al. (2024), сучасні військові стратегії дедалі більше спираються на машинне навчання та аналітичні системи прогнозування.

Тоді як Фельдман та ін. (2024) наголошують, що сучасна війна вимагає поєднання технологічної автономії та людського контролю, Залужний (2023) підкреслює, що стратегія майбутнього ґрунтується на мобільності, технологічній перевазі та моральній стійкості військовослужбовців.

Рис. 3. Схема трансформації військової парадигми

Гендерний вимір військових доктрин переконливо доводить, що інституційна інтеграція жінок сприяє позитивним трансформаціям у війську, адже жінки сьогодні виконують не тільки бойові, а й командні та аналітичні функції. Відповідно до дослідження Hagos & Rawat (2024), різноманітність у військових структурах підвищує адаптивність та ефективність прийняття рішень. Також, жінки – як носії соціокультурних цінностей – відіграють важливу роль у світоглядних доктринальних змінах. Як правило, жінки-військовослужбовці зберігають гуманістичні орієнтири, позитивно впливають на культуру лідерства та трансформують комунікаційні моделі.

У більшості країн служба жінок є добровільною, хоча в деяких державах (наприклад, в Ізраїлі, Норвегії, Північній Кореї та деяких інших) військовий обов'язок застосовується до обох статей. Водночас, навіть за умови обов'язкового призову доступ жінок до всіх військових спеціальностей часто залишається обмеженим, а їхні сфери служби часто зосереджені на адміністративній діяльності, медицині та комунікаціях.

Незважаючи на зростаючу присутність, жінки в армії стикаються з суспільними очікуваннями та упередженнями. У багатьох суспільствах армія традиційно вважається «чоловічою» сферою, що частково обмежує бажання чи здатність жінок вступати на службу. Моніторинг показує, що жінки-військовослужбовці значно рідше представлені у медіапросторі порівняно з чоловіками – лише близько 3% згадок про військовослужбовців у медіа стосуються жінок.

Також ведуться активні дебати щодо фізичних стандартів несення служби. Так, 6 січня 2026 року у Сполучених Штатах було розпочато обговорення стандартів для жінок у бойових ролях під керівництом Піта Хегсета.

Нещодавні ініціативи Міністра війни та Пентагону щодо перегляду ефективності жіночої служби у наземних бойових підрозділах викликали як підтримку, так і критику у внутрішніх та зовнішніх колах. Суперечка зосереджена навколо питання, чи мають фізичні стандарти бути однаковими для всіх, і як це впливає на бойову ефективність і тренування. Але серед чинників, що впливають на подальший розвиток майбутніх Збройних сил, важливо згадати технологічний прогрес. Технології, включно з безпілотними системами, кібербезпекою та дистанційними платформами, розширюють можливості для жінок брати участь у військових операціях без надмірних фізичних навантажень, роблячи роль жінок-військовослужбовців ще більш важливими на сучасному полі бою.

Тож аналітичні прогнози свідчать про подальше зростання частки жінок у збройних силах: як у технічних, так і в бойових спеціальностях. Сучасні конфлікти, що характеризуються високими технологіями, стимулюють попит на широкий спектр навичок, якими володіють жінки. Очікується подальша адаптація військових стандартів до нейтральних моделей, які оцінюють здатність виконувати завдання на основі конкретних навичок і вимог, а не статі. Це означає зсув у бік більш універсальних критеріїв продуктивності.

Автор також вважає, що жінки у формі дедалі частіше будуть залучені до міжнародних операцій, миротворчих місій та ініціатив з безпеки, де їхня участь сприятиме як бойовим, так і гуманітарним аспектам діяльності армії.

Аксіологічні аспекти поєднання гендеру з технологіями – це найновіші теми для обговорення, оскільки основний релевантний вимір цієї проблеми полягає у переосмисленні цінностей, що лежать в основі участі жінок в армії в контексті технологічно модернізованої війни. Українські та зарубіжні дослідження підкреслюють, що новітні технології відкривають широкі можливості для жінок брати участь у ролях, які традиційно вважалися недоступними через фізичні стандарти або патріархальні уявлення. Це сприяє формуванню нових світоглядів, де професійні компетенції та технологічна експертиза стають вирішальними

Таблиця 3

Вплив гендерної інтеграції на військову культуру

Компонент	Традиційна модель (чол.)	Інклюзивна модель (чол. та жін.)
Лідерство	Авторитарне	Партнерське
Комунікація	Вертикальна	Мережева
Цінності	Жорстка ієрархія	Відповідальність та довіра

Рис. 4. Авторка статі з колегами з ВПС США, березень 2024 р.

для участі у військових операціях, зменшуючи фокус виключно на фізичній силі.

З інклюзивної точки зору, включення жінок у високотехнологічні військові ролі сприяє деконструкції стереотипів і стимулює ширше залучення інтелектуального потенціалу суспільства незалежно від статі, що є важливою зміною цінностей у розумінні оборонної служби.

Ще однією важливою зміною цінностей у військовій сфері є міжнародне гуманітарне право: історія його створення, еволюція та сучасні виклики. **Міжнародне гуманітарне право (МГП)** – це галузь міжнародного публічного права, що регулює ведення збройних конфліктів і спрямована на обмеження їхніх наслідків. Його основною метою є захист осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях, а також встановлення обмежень щодо засобів і методів ведення війни.

Міжнародне гуманітарне право розглядається у дослідженні як аксіологічна основа обмеження насильства, що інтегрується у сучасні військові доктрини та трансформується під впливом технологічних змін. Історично МГП розвивалося у двох взаємодоповнюючих напрямках із формуванням двох традицій: Женевської та Гаазької.

Женевське право – безпосередньо зосереджене на захисті жертв війни;

Гаазькі конвенції – регулюють засоби і методи ведення бойових дій.

Після Другої світової війни міжнародне співтовариство здійснило масштабну коди-фікацію гуманітарного права. У 1949 році були прийняті чотири фундаментальні договори:

- First Geneva Convention
- Second Geneva Convention
- Third Geneva Convention
- Fourth Geneva Convention

Важливим етапам стали саме Гаазькі конвенції (Hague Conventions), які встановили правила ведення війни на суші та обмежили використання певних видів озброєння.

Основними принципами міжнародного гуманітарного права є:

- Принцип гуманності;
- Принцип розрізнення (distinction);
- Принцип пропорційності;
- Принцип військової необхідності;
- Принцип обмеження засобів і методів війни.

Проте сучасний розвиток технологій радикально змінює характер збройних конфліктів. Широке використання безпілотних літальних апаратів створює нові питання щодо дистанційного застосування сили, визначення відповідальності та ризику помилкових атак. Однією з найбільш дискусійних тем сучасного гуманітарного права є так звана *lethal autonomous weapons systems (LAWS).*

Рис. 5. Military ID as Geneva Conventions Identification Card

Ключове питання полягає в тому, чи може машина самостійно приймати рішення про застосування смертельної сили без участі людини. Це викликає складні правові та етичні дилеми щодо відповідальності, контролю над алгоритмами та дотримання принципу розрізнення.

Водночас сучасні конфлікти часто включають нерегулярні збройні формування, інформаційні операції та кібератаки, притаманні гібридним війнам, тож МГП стикається з новими викликами. Розвиток автономних бойових систем ставить нові етичні та юридичні питання щодо відповідальності за застосування сили.

Найважливішу роль у забезпеченні дотримання МГП відіграє Міжнародний Комітет Червоного Хреста (*International Committee of the Red Cross),* основними функціями якого є: моніторинг дотримання МГП, допомога жертвам конфліктів, сприяння обміну військовополоненими, розвиток гуманітарного права.

МГП є не лише правовою, але й **аксіологічною системою**, що відображає фундаментальні цінності людства:

- повагу до людської гідності;
- обмеження насильства;
- моральну відповідальність у війні.

У цьому сенсі гуманітарне право можна розглядати як **цивілізаційний компроміс між реальністю війни та ідеалом гуманності**. Адже міжнародне гуманітарне право є не лише системою юридичних норм, але й відображенням глибших філософських концепцій щодо природи війни, моралі та людської гідності. Його інтелектуальні витоки можна простежити у працях класичних мислителів теорії справедливої війни (*Just War Theory*), які намагалися визначити моральні межі застосування сили.

Серед ключових представників цієї традиції – Hugo Grotius, якого часто називають «батьком міжнародного права». У своїй праці *De Jure Belli ac Pacis* він сформулював ідею, що навіть під час війни існують універсальні норми поведінки, засновані на природному праві. Важливий внесок у розвиток етичного розуміння війни зробив також Carl von Clausewitz, який розглядав війну як «продовження політики іншими засобами». Хоча його теорія була спрямована передусім на стратегічний аналіз війни, вона підкреслювала політичну природу воєнного насильства, що, в свою чергу, передбачає існування політичних і правових обмежень.

У XX столітті моральну теорію війни суттєво розвинув Michael Walzer, автор книги *Just and Unjust Wars*. Він аргументував, що навіть у ситуації крайнього конфлікту існують моральні норми, які забороняють атакувати цивільних осіб і вимагають дотримання принципу пропорційності.

Таким чином, міжнародне гуманітарне право можна розглядати як інституціоналізовану форму моральних обмежень війни. Важливою особливістю сучасного міжнародного кримінального права є індивідуальна кримінальна відповідальність. Це означає, що відповідальність за порушення МГП несуть не лише держави, а й конкретні посадові особи.

З аксіологічної точки зору міжнародне гуманітарне право є системою норм, що відображає фундаментальні цінності сучасної цивілізації. Таким чином, МГП виконує не лише юридичну, але й цивілізаційну функцію – воно формує моральні межі війни. Адже війна (як антропологічна константа) протягом історії людства була постійним елементом розвитку людських суспільств. Вона формувала державні структури, політичні системи, технологічний прогрес etc. Водночас війна супроводжувалася

масштабними гуманітарними катастрофами, що стимулювало пошук механізмів її обмеження. Саме у цьому контексті і виникло міжнародне гуманітарне право як цивілізаційний механізм.

Метаантропологічний аналіз дозволяє розглядати МГП як форму цивілізаційного самоконтролю, що є проявом еволюції моральної свідомості людства. Метаантропологічна перспектива підкреслює внутрішню суперечність між двома фундаментальними тенденціями людської цивілізації:

– *прагнення до влади і домінування*, що часто реалізується через війну;

– *прагнення до гуманності і морального порядку.*

Міжнародне гуманітарне право виникає саме на перетині цих тенденцій.

Надзвичайно актуальним також є питання майбутнього гуманітарного права у постлюдській епосі, адже розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту та автономних систем озброєння, створює нові виклики для МГП.

У майбутньому постануть і вже постають – бо ж майбутнє розподілено планетою неоднорідно – найголовніші питання «Чи зможе гуманітарне право контролювати алгоритмічні системи війни?» та «Чи не втратить людина контроль над застосуванням сили?»

У цьому контексті МГП може еволюціонувати у напрямку **нової етики технологічної війни**, що поєднуватиме правові норми, етичні принципи та технологічні обмеження. Водночас важливо враховувати етичні імперативи: використання ШІ у військових цілях викликає цілий ряд дискусій про моральну відповідальність, ризики помилок алгоритмів і потенційні загрози для цивільних.

Feldman et al. (2024) наголошують на необхідності збереження людського контролю у військових системах штучного інтелекту, сучасна доктрина є саме синтезом технології та людського потенціалу, де людина має мати головну роль, а не віддавати відповідальність за прийняття рішень ШІ. Попри стрімкий розвиток штучного інтелекту та автоматизованих систем, делегування їм вирішальних функцій у сфері прийняття рішень, особливо тих, що стосуються життя і смерті, ставить під загрозу фундаментальні принципи відповідальності, моральності та гуманності.

Саме людська свідомість, здатність до етичного судження та усвідомлення наслідків своїх дій є необхідними умовами дотримання норм гуманітарного права. Тому інтеграція технологій у військову сферу має здійснюватися не шляхом витіснення людини, а через посилення її ролі як центрального суб'єкта контролю, оцінки та відповідальності.

У цих умовах подальший розвиток гуманітарного права є необхідним для збереження фундаментального принципу: **навіть у війні існують межі, які не можуть бути порушені**.

Міжнародні кейси трансформації військових доктрин

Доктринальна еволюція країн НАТО полягає в тому, що країни НАТО поступово перейшли від класичної моделі стримування до концепції *comprehensive approach*, яка передбачає інтеграцію військових, політичних, економічних та гуманітарних інструментів безпеки. Основними ціннісними зрушення є людиноцентризм, пріоритет захисту цивільного населення, інтеграція гендерної перспективи та міжвидова взаємодія.

Окремої уваги заслуговує український досвід світоглядної трансформації. Повномасштабна війна стала каталізатором переосмислення військової доктрини України. Головнокомандувач Залужний (2023) наголошує, що майбутнє війни пов'язане з технологічною перевагою, децентралізованим управлінням та автономією командирів, що є наслідком високого рівня довіри.

Це означає відхід від жорсткої централізованої системи та перехід до гнучкої мережевої моделі.

Таблиця 4

Ціннісні акценти сучасних доктрин різних áкторів

Країна/Блок	Ключовий принцип	Світоглядна основа
НАТО	Collective defense	Солідарність
США	Multi-domain operations	Технологічна перевага
Ізраїль	Превентивність	Безпекова мобілізація суспільства
Україна	Адаптивність	Національна стійкість

Висновки. Сучасні військові доктрини зазнають глибинних трансформацій, зумовлених не лише технологічним розвитком і змінами характеру збройних конфліктів, а й суттєвими світоглядними та ціннісними зрушеннями. Війна дедалі більше постає не лише як інструмент досягнення політичних цілей, але як простір зіткнення систем цінностей, уявлень про людину, державу, безпеку та майбутнє.

Класичні військові доктрини минулої епохи ґрунтувалися на державоцентричній парадигмі, де ключовими цінностями виступали суверенітет, територіальна цілісність, дисципліна та ієрархія. Людина в цих доктринах розглядалася передусім як ресурс війни, а моральні міркування підпорядковувалися логіці воєнної доцільності. Проте наприкінці XX – на початку XXI століття відбувається поступовий зсув у бік антропоцентричних та гуманістичних підходів, що відображається у змісті військових стратегій і доктрин.

Одним із ключових ціннісних зрушень є переосмислення ролі людини у війні. У доктринах демократичних держав зростає значення захисту життя військовослужбовців і цивільного населення, дотримання міжнародного гуманітарного права, принципів пропорційності та відповідальності. Військові дії дедалі частіше оцінюються не лише з позиції ефективності, але й з морально-правової точки зору, що свідчить про інтеграцію етичного виміру у стратегічне мислення.

Водночас спостерігається розшарування ціннісних підходів у військових доктринах різних типів політичних режимів. Авторитарні та тоталітарні системи, навпаки, демонструють тенденцію до ревіталізації мілітаристських ідеалів, де війна сакралізується, а насильство легітимується через апеляцію до історичних міфів, ідеї «вищої місії» або колективної ідентичності. У таких доктринах людина знову редукується до функції, а цінність життя поступається ідеологічним конструкціям.

Особливої ваги набуває вплив технологій та штучного інтелекту на ціннісну структуру військових доктрин. Використання автономних систем, безпілотних платформ і алгоритмічного ухвалення рішень ставить під сумнів традиційні уявлення про відповідальність, моральний вибір і суб'єктність у війні. Це породжує нові аксіологічні дилеми: хто несе відповідальність за рішення, прийняті машиною, і чи можлива «етична війна» в умовах автоматизації насильства.

Окремо варто наголосити на гібридизації війни, яка розмиває межі між військовим і цивільним, фронтом і тилом, миром і війною. У цьому контексті військові доктрини дедалі більше включають інформаційний, культурний і психологічний виміри, що свідчить про зсув від суто силових цінностей до боротьби за смисли, ідентичності та світоглядні орієнтири.

Військова доктрина перестає бути лише технічним або стратегічним документом і постає як дзеркало домінантних у суспільстві уявлень про людину, владу, мораль та майбутнє.

Таким чином, світоглядні ціннісні зрушення у військових доктринах відображають глибші процеси трансформації сучасної цивілізації. Усвідомлення цих ціннісних зрушень є необхідною умовою для критичного аналізу сучасних конфліктів і формування відповідальної політики безпеки.

Список використаних джерел:

Головіна Н. І. (2022). Етика війни: моральні дилеми військових конфліктів. Людський потенціал у контексті сучасних соціокультурних перетворень, 24–25 травня 2022 р. (с. 13–16). ПНПУ імені В. Г. Короленка. http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19024.

Джигора О. (2024). Етика війни та мирного врегулювання: філософські підходи в контексті російсько-української війни. *Філософія та управління, 1*, 55–63. https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.1.07.

Клят Ю., Соломицький О., & Таран О. (2024). Justification of the system of indicators for assessing the state's energy security. *Military Science, 2*(2), 5–12. https://doi.org/10.62524/msj.2024.2.2.01.

Петрова Л. О. (2017). Етика відповідальності: небезпека війн та збройних конфліктів у сучасному світі. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 1*, 120–125. https://doi.org/10.21564/2075-7190.32.101710.

Чекаль Л. (2023). Морально-етичні аспекти діяльності військовослужбовців під час війни. *Гуманітарні студії, 14*(4), 212–217.

Feldman P., Dant A., & Dreany H. (2024). War elephants: Rethinking combat AI and human oversight. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.19573

Galán J. J., Carrasco R. A., & LaTorre A. (2024). Military applications of machine learning: A bibliometric perspective. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.17272

Hagos D. H., & Rawat D. B. (2024). Neuro-symbolic AI for military applications. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2408.09224.

Nilsson P.-E., & Ekman I. (2024). "Be Brave Like Ukraine": Strategic communication and the mediatization of war. *National Security and the Future, 25*(1), 11879. https://doi.org/10.37458/nstf.25.1.2.

Zaluzhny, V. F. (2023). How to win positional war. LIGA.net.

References:

Chekal, L. (2023). Moral and ethical aspects of the activities of military personnel during the war. *Humanities Studies, 14*(4), 212–217.

Dzhigora, O. (2024). Ethics of War and Peaceful Settlement: Philosophical Approaches in the Context of the Russian-Ukrainian War. *Philosophy and Management, 1*, 55–63. https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.1.07.

Feldman, P., Dant, A., & Dreany, H. (2024). War elephants: Rethinking combat AI and human oversight. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.19573

Galán, J. J., Carrasco, R. A., & LaTorre, A. (2024). Military applications of machine learning: A bibliometric perspective. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.17272

Golovina, N. I. (2022). The Ethics of War: Moral Dilemmas of Military Conflicts. Human Potential in the Context of Modern Socio-Cultural Transformations, May 24–25, 2022 (pp. 13–16). PNPU named after V. G. Korolenko. http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19024.

Hagos, D. H., & Rawat, D. B. (2024). Neuro-symbolic AI for military applications. arXiv. https://doi.org/10.48550/arXiv.2408.09224

Klyat, Y., Solomitsky, O., & Taran, O. (2024). Justification of the system of indicators for assessing the state's energy security. *Military Science, 2*(2), 5–12. https://doi.org/10.62524/msj.2024.2.2.01

Nilsson, P.-E., & Ekman, I. (2024). "Be Brave Like Ukraine": Strategic communication and the mediatization of war. *National Security and the Future, 25*(1), 11879. https://doi.org/10.37458/nstf.25.1.2.

Petrova, L. O. (2017). Ethics of Responsibility: The Danger of Wars and Armed Conflicts in the Modern World. *Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine". Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology, 1*, 120–125. https://doi.org/10.21564/2075-7190.32.101710.

Zaluzhny, V. F. (2023). How to win positional war. LIGA.net.

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026